

การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

กรณีศึกษา: การทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณของ

ชุมชนปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

Protection of Local Wisdom Under Globalization

Case Study: Making Traditional Vegetable Oil Lantern of

Pong Yang Kok Community, Hang Chat District, Lampang Province

ขัตติยา ขัตติยวรา^{1/}

Kattiya Kattiyawara^{1/}

Abstract: This qualitative research on the protection of local wisdom under globalization, a case study of making traditional vegetable oil lantern of Pong Yang Kok community Hang Chat district, Lampang province were 1) to study the situation concerning the protection of local wisdom as roots of the community 2) to study the adjustment of the local wisdom of making traditional vegetable oil lantern in order to examine how the community protects or adapts their local wisdom under globalization. The participants in this study were members of the community enterprise groups who make traditional vegetable oil lantern in Pong Yang Kok community, Hang Chat district, Lampang province. The data were collected by using multiple methods: analysis of research papers, interviews, focus group discussion, and observation. The data were analyzed using descriptive and content analyses. The findings of this study were as follows: the situation concerning the protection of the local wisdom was related to changes caused by factors external and internal to the communities which affect the adaptation of the local wisdom by creating a sense of "antiquities" through "legends".

Keywords: Local wisdom, globalization, traditional vegetable oil lantern, Pong Yang Kok community

^{1/}สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ.ลำปาง 52100

^{1/}Department of Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang 52100, Thailand

บทคัดย่อ: การศึกษาการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษา การทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณของชุมชนปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะที่เป็นรากเหง้าของชุมชน 2) ศึกษาการปรับตัวของภูมิปัญญาการทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณ เพื่อหาข้อสรุปว่า ชุมชนมีการตั้งรับหรือปรับตัวในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองอย่างไรต่อความเคลื่อนไหวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ วิชากิจชุมชนในตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ประเภทกลุ่มผู้ผลิตตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีผสมผสานกัน ได้แก่ การวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัย การเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยสรุปว่า สถานการณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปงยางคก เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกและภายในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการปรับตัวของภูมิปัญญาด้วยการสร้างความหมายของ “ความโบราณ” ผ่าน “ตำนาน”

คำสำคัญ: การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น โลกาภิวัตน์ ตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณ ชุมชนปงยางคก

คำนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะแรก ๆ พบว่า ผลของการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ผลกระทบมิติทางวัฒนธรรมที่ส่งผลมาสู่ปัจจุบันปัญหาหนึ่ง คือ การล่มสลายทางศิลปกรรม สิ่งสำคัญ คือ ภูมิปัญญาและความรู้ท้องถิ่น (อานันท์, 2542) ภายใต้ระบบทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ คือ ความเกี่ยวโยงอย่างสัมพันธ์กันระหว่างการพัฒนาประเทศกับนโยบายเศรษฐกิจอันเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน การถูกคุกคามของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการพัฒนาวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า สิ่งสำคัญ คือ ทำอย่างไรชุมชนจึงจะไม่เสียคุณค่าของความเป็นท้องถิ่น การเผชิญหน้ากับโลกาภิวัตน์ที่เป็นทั้งวิกฤตและโอกาสชุมชนจึงไม่อาจตกอยู่ในภาวะยากไร้และปิดตัวเองเท่านั้น หากแต่จำเป็นต้องเลือกวิธีที่จะปรับตัวและอยู่รอดให้ได้ โดยใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่แปรเปลี่ยนเป็นสินค้าที่มีความเป็นสากลเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากวิกฤตทางเศรษฐกิจของสังคมไทยที่ผ่านมา ทำให้หลายฝ่ายมองเห็น

ความสำคัญของการพัฒนาและฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ตลอดจนการสืบค้นไปถึงเทคนิควิทยาพื้นบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้านที่สืบทอดมา คือ กระบวนการเรียนรู้ที่มีรากฐานและเรื่องราวอย่างมีนัยสำคัญ ภูมิปัญญาการทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณซึ่งเป็นวิชากิจชุมชนปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง มีการปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเช่นกัน การรวมกลุ่มในรูปวิชากิจชุมชนต่าง ๆ เป็นการเชื่อมต่อเครือข่ายที่จะค่อย ๆ ขยายไปสู่ระดับประเทศและพ่วงให้ชุมชนสามารถปรับตัวเองระหว่างหัวของท้องถิ่นนิยมกับโลกาภิวัตน์

การทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณ เป็นองค์ความรู้ที่มีเอกลักษณ์โดยเฉพาะของชุมชนปงยางคกที่มีเรื่องราวความเป็นมาผูกอยู่กับตำนานในอดีต แต่ปัจจุบันจำนวนผู้รู้ ภูมิปัญญาลดลงเพราะกลุ่มผู้สูงอายุที่เริ่มแก่ชรามากขึ้น ประกอบกับคนรุ่นหลังขาดความรู้ ความเข้าใจที่จะสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าว ด้วยเหตุนี้หากขาดการณในอนาคต เรื่องราวอันทรงคุณค่าและภูมิปัญญานี้อาจสูญหายได้ซึ่งจะเป็นสิ่งที่น่าเสียดายยิ่ง ดังนั้น จึงควรมีการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งงานวิจัยนี้มีคำถามการวิจัยว่า 1) สถานการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณได้รับการคุ้มครองอย่างไรบ้าง และ 2) ชุมชนมีการตั้งรับ

หรือปรับตัวในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองอย่างไรต่อ
ความเคลื่อนไหวของกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีวัตถุประสงค์
เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองภูมิปัญญา
ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นรากเหง้าของชุมชน 2) ศึกษาการ
ปรับตัวของภูมิปัญญาการทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณ
ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีดำเนินการ ดังนี้

1 การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นางพิมพ์
เป็งยางคำ ซึ่งเป็นประธานกลุ่มตะเกียงน้ำมันพืชแบบ
โบราณ เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของ
ภูมิปัญญา ขั้นตอนการผลิต และการใช้ประโยชน์ ส่วน
ผู้ให้ข้อมูลรอง คือ สมาชิกกลุ่มผลิตตะเกียงน้ำมันพืชแบบ
โบราณ จำนวน 5 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนปงยางคก
อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการโดยการ
กำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า สัมภาษณ์แบบเจาะลึก
และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ที่สามารถยืดหยุ่น
และปรับเปลี่ยนคำถามได้ตามสถานการณ์ นอกจากนี้ยัง
ใช้การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการ
สนทนากลุ่มควบคู่กันไปเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล

3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์
ระยะเวลาในการศึกษาเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553
จนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2554 ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ
ตำรา สิ่งพิมพ์ ข้อมูลพื้นฐานชุมชนปงยางคก แนวคิด
ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย
ทำการศึกษาตามแนวคิด ดังต่อไปนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการคุ้มครองภูมิปัญญาไทย
2) แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนภายใต้กระแส
โลกาภิวัตน์

3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม รวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. สังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

2. การสัมภาษณ์ โดยเตรียมประเด็นต่าง ๆ ใน
เรื่องที่จะศึกษาเพื่อซักถามแบบพูดคุยสนทนาแบบไม่เป็น
ทางการให้มากที่สุด ในการซักถามประเด็นต่าง ๆ จะมีการ
ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เรื่องที่พูดคุย การ
สัมภาษณ์แต่ละรายอาจใช้คำถามที่แตกต่างกันในบาง
เรื่องเพื่อเปรียบเทียบข้อมูลให้ได้ความชัดเจนและสมบูรณ์
ยิ่งขึ้น

3. ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ เช่น กล้อง
ถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง เพื่อบันทึกภาพและเสียงในการ
ทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลในบางกรณี

4 การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการนำข้อมูลที่ได้ของกลุ่มตัวอย่างมา
วิเคราะห์ ตีความหมาย อธิบายตามลักษณะความสัมพันธ์ที่
เชื่อมโยงในประเด็นต่าง ๆ และหาข้อสรุปของภาพรวมและ
ข้อแตกต่างโดยการบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ภูมิปัญญาตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณของ
ชุมชนปงยางคก มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ วัสดุที่ใช้และ
ขั้นตอนการทำโดย ไม้สัก ถือเป็นวัตถุดิบหลักในการทำ
ตะเกียง ไม้สัก เป็นไม้ที่นอกจากจะมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ
แล้วยังมีคุณค่าทางจิตวิญญาณที่แฝงถึงคุณค่าของความ
มีศักดิ์ ศรี เป็นไม้มงคล สำหรับน้ำมันพืช เป็นวัตถุดิบที่หา
ได้ง่ายจากทุกครัวเรือนและถือเป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่ง
ของตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณเพราะไม่ก่อให้เกิดควัน
ไม่มีกลิ่นเหม็น และราคาประหยัด (ดังภาพที่ 1) ขั้นตอน
การทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณต้องอาศัยความ
ละเอียดอ่อน อดทน และใจรัก เพราะไม่ได้ใช้เครื่องมือ
และกระบวนการผลิตแบบทันสมัย แต่เป็นกระบวนการ
ผลิตซึ่งอาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับองค์ความรู้
สมัยใหม่ วิธีการผลิตด้วยระบบช่างฝีมือและระบบการ
แบ่งงานกันทำดังภาพที่ 2 และ 3 การใช้เครื่องมือยังคง

เป็นเครื่องมือทั่วไปซึ่งสามารถทำงานได้หลายอย่าง ไม่ได้พึ่งพาเทคโนโลยีขั้นสูง และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชนที่เป็นไปเพื่ออนุรักษ์ของดั้งเดิมมากกว่า เน้นการผลิตจำนวนมากในเชิงธุรกิจดังภาพที่ 4 และ 5 จากการสำรวจและรวบรวมงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น (ปັນซุง และเจษฎ์, 2548) และการเก็บรวบรวมข้อมูลของกรณีศึกษา (ภาพที่ 6) พบว่า สถานการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณในอดีตที่ผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ที่เริ่มก่อตั้งกลุ่มเป็นเพียงการจดทะเบียนตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยทั่วไป และดำเนินการเรื่อยมาซึ่งก็มีทั้งได้กำไรบ้าง ขาดทุนบ้าง จนกระทั่งเริ่มมีผลิตภัณฑ์คู่แข่งทั้งตลาดภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชนที่พยายามเลียนแบบผลิตภัณฑ์ จึงทำให้ต้องหาแนวทางเพื่อจดสิทธิบัตรของกลุ่ม การดำเนินการขอจดสิทธิบัตรเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2548 แต่ได้รับการจดสิทธิบัตรเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างสมบูรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2555 เนื่องจากกว่าจะได้รับการจดสิทธิบัตรต้องผ่านการตรวจสอบหลายขั้นตอนซึ่งก็ทำให้กลุ่มรู้สึกท้อแท้ในช่วงแรกและเกือบล้มเลิกไป วิสาหกิจบางกลุ่มในชุมชนท้อแท้ไป ไม่จดสิทธิบัตรก็เพราะกระบวนการขั้นตอนที่ยุ่งยากและใช้

เวลานาน จึงเป็นที่น่าเสียดายในความเสี่ยงต่อการถูกลักลอบนำไปใช้ประโยชน์จากบุคคลอื่นได้ โดยเฉพาะต่างชาติซึ่งจะนำมาซึ่งการสูญเสียรายได้ในระดับภาพรวมของประเทศ ชุมชนจึงควรเริ่มจากการสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกันของเจ้าของภูมิปัญญาและคนในชุมชน ทั้งเรื่องสิทธิประโยชน์ทางกฎหมาย การดำเนินการด้านเอกสาร การตลาด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณได้รับการคุ้มครองผ่านสัญญาของการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ของสินค้า OTOP ระดับ 3 ดาว ดังตารางที่ 1 นางพิมพ์ร เป้งยางคำ ประธานกลุ่มและเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นบรรพบุรุษกล่าวว่า “กว่าจะทำให้สินค้าได้รับมาตรฐานในระดับ 3 ดาว ต้องรักษามาตรฐานและปรับปรุงคุณภาพตลอดเวลา เพราะระยะเวลาของการได้รับดาว มีจำกัด ถ้าตกเป็นระดับต่ำกว่า 3 ดาว สินค้าจะไม่ได้ไปนำเสนอตลาดใหญ่ ๆ เช่น ตลาดสินค้าที่เมืองทองธานี กรุงเทพฯ หรือตลาดอื่น ๆ ที่พัฒนาชุมชนเป็นผู้ประสานจัดหาให้ การนำสินค้าไปขายในตลาดใหญ่ ๆ จะเป็นช่องทางของยอดการสั่งซื้อสินค้าที่เพิ่มขึ้น” (ภาพที่ 7)

Figure 1 Traditional vegetable oil lanterns

Figure 2 Production tools

Figure 3 Production tools

Figure 4 Production components

Figure 5 Production components

Figure 6 Focus group

Figure 7 OTOP award

Table 1 List of OTOP products, Hang Chat District, Lampang Province (All of 122)

Name of Products	Description	District
Elephant shell candle holders	Elephant shell candle holders, made from coconut shell (7750)	T.Hang Chat, Hang Chat District, Lampang Province
Wooden bowl	Wooden bowl. (OTOP codes : (521200067) (OPC55LP3Stars)55D,553D,OPC553	T.Hang Chat, Hang Chat District, Lampang Province
Tamarind tea	Tamarind tea (3150)	T.Muangyaw, Hang Chat District, Lampang Province
Leather knife envelope (with a knife)	Leather knife envelope (with a knife) (OTOP codes : 52120002745913) (OPC55 LP5Stars)55D,554D,OPC555	T.Nonglom, Hang Chat District, Lampang Province
Traditional vegetable oil lanterns	Traditional vegetable oil lanterns (OTOP codes : 521200274701)	T.Pong Yang Kok, Hang Chat District, Lampang Province
Resin keychain hanging	Resin keychain hanging (OTOP codes : 521201135201)	T.Hang Chat, Hang Chat District, Lampang Province
Chili sauce with salted egg	Chili sauce with salted egg (OTOP codes : 521201175201)	T.Hang Chat, Hang Chat District, Lampang Province
Coconut shell duck	Duck made from coconut shell (LP)(18849)	T.Hang Chat, Hang Chat District, Lampang Province

นางพิมพ์พร กล่าวตอนท้ายว่า “เมื่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องเข้าสู่การแข่งขันในตลาดระดับประเทศหรือระดับโลก เราต้องกล้าที่จะ ทำเอง ต้องกลับมาฟื้นฟู เพราะไม่มีใครทำให้เรา ไม่มีใครทำแทนเราได้ แม้ว่าการไปต่อรอง ติดต่อกับหน่วยงานรัฐนั้นเป็นเรื่องยากมากก็ตาม”

นอกจากนี้พบว่า ชุมชนมีการตั้งรับหรือปรับตัว ในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองต่อความเคลื่อนไหวของ กระแสโลกาภิวัตน์ (นิยพรธณ, 2550) ด้วยการรื้อฟื้น ภูมิปัญญาผ่าน “ตำนานหนานทิพย์ช้าง” ของชุมชน ปงยางคก กล่าวคือ การทำตะเกียงโบราณเริ่มมาจากสมัย เจ้าพ่อทิพย์ช้าง (พระยาสุลวฤาไชยสงคราม) มีนามเดิมว่า หนานทิพย์ช้าง เกิดที่ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร

จังหวัดลำปาง ในประวัติศาสตร์ระหว่างปี พ.ศ. 2272-2275 เจ้าอธิการวัดพระแก้วหรือ วัดชมภู (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำปาง) มีความรู้ทางโหราศาสตร์ ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาเข้าเป็นบวรจำนวนมาก ประสงค์จะหาผู้มีความสามารถกู้อิสรภาพคืนจากพม่า และมีผู้แนะนำว่า หนานทิพย์ช้าง พรานป่าเป็นผู้มีความสามารถ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด กำลังกาย แข็งแรงและมีความชำนาญในการใช้อาวุธเจ้าอธิการวัดพระแก้วจึงไปขอรับรองให้หนานทิพย์ช้างไปกอบกู้บ้านเมือง ในครั้งนี้ โดยมีข้อเสนอว่า เมื่อหนานทิพย์ช้างกอบกู้บ้านเมืองมาจากพม่าได้ จะสถาปนาให้เป็นเจ้าครองเมืองลำปางต่อไป

หนานทิพย์ช้างจึงขึ้นอาสา และได้้นำกำลังไพร่พล
ไปกว่า 300 คน และเมื่อไปถึงที่มั่นของข้าศึก หนานทิพย์
ช้างก็ได้ลอบเข้าไปภายในวัดทางท่อบายน้ำ แล้วก็
ปลอมเป็นคนล้าพูนที่เข้าไปส่งข่าวให้แก่ทัพพม่า หลอก
ถามทหารพม่าว่าแม่ทัพคือคนไหน ทหารพม่าก็หลงเชื่อ
ซึ่งบอกแม่ทัพทำมหายศ ซึ่งขณะนั้นกำลังเล่นหมากรุกอยู่
ในศาลาหลวง หนานทิพย์ช้างจึงใช้ปืนพกที่พกมายิงแม่
ทัพพม่าเสียชีวิต และสามารถยึดเมืองกลับคืนมาได้ โดย
ตอนหนึ่งในตำนาน ชาวบ้านมีความเชื่อว่า หนานทิพย์ช้าง
ได้ใช้ตะเกียงโบราณเป็นกลอุบายในการล่อศัตรูในการรบ
เพื่อหลอกล่อศัตรูให้เข้ามาหา ที่สว่าง และกลุ่มของหนาน
ทิพย์ช้างจะชุมนุมอยู่ในที่มืดเพื่อโจมตีศัตรูที่เข้ามาในฐาน
ที่ตั้ง ที่มีการจุดตะเกียงไฟไว้ และทำการหลอกล่อกล
อุบายแบบนี้หลายครั้งจนทำให้ฝ่ายพลของพม่ามีจำนวน
ลดลงเป็นจำนวนมาก

ชาวบ้านพยายามฟื้นฟูภูมิปัญญาด้วยการผลิตซ้ำ
ของทุนทางสังคมผ่านตำนานของชุมชนเพื่อสร้าง
เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนของ
ตนเองให้กลับมามีคุณค่าและความหมายอีกครั้งหนึ่ง
ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมสำหรับทางเลือกของผู้เลือก
บริโภควัฒนธรรม “ดั้งเดิม” เพื่อให้ตนเอง อยู่รอดในระบบ
เศรษฐกิจทุนนิยมแต่ยังคงรากเหง้าของท้องถิ่น การตั้ง
ตำนานซึ่งผูกพันอยู่กับมิติของเวลาและสถานที่สะท้อน
กลวิธีที่แยบยลที่ชาวบ้านเลือกใช้ปรับตัวเองให้อยู่รอดใน
ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและไม่สูญเสียความเป็นตัวตน
ของตนเองไปทั้งหมด

อภิปรายผล

การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นภายใต้กระแส
โลกาภิวัตน์ กรณีศึกษา การทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบ
โบราณของชุมชนปายangk อำเภอนางรอง จังหวัด
ลำปาง มีความสำคัญประการหนึ่งของการศึกษา
วัฒนธรรมในระบบโลกาภิวัตน์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด
ของอิกูญา (2546) ที่ชี้ให้เห็นถึงการศึกษาไม่ควรมอง
ระบบโลกาภิวัตน์แยกเป็นขั้วตรงข้ามหรือการต่อสู้กับ
โลกาภิวัตน์จะต้องปฏิเสธโลกาภิวัตน์เสมอไป หากแต่
ต้องศึกษาถึง พลวัตของระบบโลกาภิวัตน์นั้นสามารถ

ผลิตพลังของท้องถิ่นนิยมด้วย การเกิดขึ้นและความตื่นตัว
ของการรื้อฟื้นและทบทวนภูมิปัญญาท้องถิ่นในบริบทของ
โลกาภิวัตน์อย่างชัดเจน เช่นเดียวกับแนวคิดของ เสน่ห์
(2551) ต่อกระแสชุมชนท้องถิ่นที่ว่า เหตุจากการระราน
และคุกคามจากกระแสโลกาภิวัตน์กับอำนาจรัฐที่เป็นแรง
กระตุ้นให้เกิดสำนึกตื่นตัวที่จะเรียนรู้ เพื่อฟื้นฟูอัตลักษณ์
และภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นอันหลากหลาย

การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรควบคู่ไปกับ
การอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญา สอดคล้องกับ
งานวิจัยของ สุกัญญา และภัทรพร (2556) ในประเด็น
เรื่องกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
กระบวนการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้
พัฒนาทักษะให้มีคุณภาพและมาตรฐาน สามารถสร้าง
รายได้ให้กับครัวเรือน ชุมชน เกิดความรักความสามัคคี
ตลอดจนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป งานวิจัยนี้
ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญธร (2546) ประเด็น
เรื่องความสำคัญของคติพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
(folklore) อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย แต่ยังไม่
มีบทบัญญัติกฎหมายใดได้ให้ความคุ้มครองโดยตรง
เพราะโดยลักษณะพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในบาง
กรณีอาจไม่อยู่ภายใต้ความคุ้มครองตามกฎหมาย
ทรัพย์สินทางปัญญา หรือในบางกรณี อาจจะมีลักษณะ
เป็นงานสร้างสรรค์อันเป็นสาธารณะ (public domain) ซึ่ง
เป็นงานที่ล่วงเลยกำหนดอายุความคุ้มครองตามกฎหมาย
ทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว ดังนั้นบุคคลใดก็ตามย่อม
สามารถนำงานนั้นไปใช้ได้โดยไม่ถือว่าเป็นการละเมิด
ทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจนำไปสู่การ
ฉกฉวยเอามรดกทางวัฒนธรรมไทยโดยชาวต่างชาติได้

สรุป

สถานการณ์การคุ้มครองภูมิปัญญาการทำ
ตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณของชุมชนปายangk สะท้อน
ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งจากปัจจัยภายนอกและ
ภายในชุมชน กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกคนภายนอก
นำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ได้รับอนุญาต และการจะได้มาซึ่ง
สิทธิในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องผ่านขั้นตอน
ของภาครัฐที่ยังไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่

วิสาหกิจชุมชนได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ชุมชนเลือกปรับตัวด้วยรูปแบบของการประยุกต์ภูมิปัญญาที่สร้างคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ผ่านตำนานอันทรงคุณค่าของชุมชน ความโบราณและดั้งเดิม คือ อัตลักษณ์ที่เสนอผ่านบริบทโลกาภิวัตน์เพื่อสร้างประโยชน์ใหม่ให้แก่ชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณโครงการวิจัยเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ที่ให้การสนับสนุนทุนการวิจัย เรื่อง “โครงการการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาการทำตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณ ชุมชนปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง” ในครั้งนี้นักวิจัยจึงสามารถดำเนินการลุล่วงไปได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ขอขอบคุณกลุ่มผู้ผลิตตะเกียงน้ำมันพืชแบบโบราณ องค์การบริหารส่วนตำบลปงยางคก และประชาชนชาวปงยางคกทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัย ขอขอบคุณผู้บริหารและบุคลากรสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

ธัญญธร อินศร. 2546. การศึกษาปัญหาการเลียนแบบลายผ้าทอพื้นเมืองอีสานและโมเดลทางกฎหมายเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. รายงานวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

นิยพวรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. 2550. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. เอ็กสเปอร์เน็ท, กรุงเทพฯ.

บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ และเจษฎ์ โทณะวณิก. 2548. โครงการสัมมนาเรื่องบทบาท/ท่าทีของไทยต่อการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://www.measwatch.org/project3050> (10 มกราคม 2551).

เสนห์ จามริก. 2551. เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์. สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.

สุกัญญา ดวงอุปมา และ ภัทรพร ภาระนาค. 2556. การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื้อก. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(3): 195-203.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554). (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://www.Ldd.go.th/Thaihtml/05022007/PDF01/index.htm> (10 มกราคม 2551).

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2546. อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2542. การวิจัยในมิติวัฒนธรรม. โรงพิมพ์มีงเมือง, เชียงใหม่.